

فصل پنجم

استفاده از ابزارهای کمک آموزشی

فرآیند آموزش و یادگیری جریانی دوسویه و تعاملی است. آگاهی از مهارت‌های ارتباطی از نوع فردی، بین فردی و گروهی برای آموزش‌گران و دانشجویان از الزامات یک روند آموزشی موفق است. آموزش‌گر پیش از آن که به انتخاب ابزارهای کمک آموزشی و یادگیری نحوه به کارگیری آنها بپردازد، باید نسبت به رفتار ارتباطی خویش خود آگاهی یابد و برای این پرسش‌ها پاسخ روشن داشته باشد:

۱- آیا جنبه غالب رفتار ارتباطی من تهاجمی یک‌سویه است؟

۲- آیا جنبه غالب رفتار ارتباطی من انفعالی است؟

۳- آیا جنبه غالب رفتار ارتباطی من استدلالی، منطقی و دوسویه است؟

بدیهی است استادان آگاه بر الگوی مسلط بر رفتار ارتباطی خود، توانایی لازم را در شناسایی رفتار دانشجویان خویش نیز خواهند داشت. این آگاهی همه جانبه، زمینه‌های لازم را برای تقویت توانمندی‌های آموزش‌گر در به کارگیری روش‌ها و ابزارهای کمک آموزشی فراهم می‌سازد و در نهایت به افزایش توانمندی در ادراک منطقی کلاس و تسهیل فرآیند یادگیری دوسویه خواهد انجامید.

این نکته نیز قابل تأمل است که براساس پژوهش‌های حوزه‌های تعلیم و تربیت و یادگیری در زمینه میزان تأثیر و کارآیی کانال‌های ارتباطی، همواره تمرکز بر یک کانال ارتباطی و یا یک روش آموزش و نیز ابزار کمک آموزشی خاص، در عمل موجب نادیده انگاری در سبک‌های متنوع یادگیری دانشجویان است. لذا استفاده هم‌زمان از مهارت‌های ارتباطی دوسویه به همراه فناوری‌های نوین، موجب هم‌افزایی در اثربخشی این کانال‌ها و ابزارها می‌گردد. در عین حال سبک‌های متفاوت در یادگیری دانشجویان را نیز در فرآیند یادگیری مورد عنایت قرار می‌دهد. لذا در نوشتار پیش‌رو، عوامل بازدارنده و پیش‌برنده دو ابزار کمک آموزشی پاورپوینت و نیز شیوه‌های استفاده از تخته جهت آشنایی همکاران فرهیخته ارائه می‌گردد.

نرم افزار پاور پوینت نرم‌افزاری است که می‌توان با آن محتوای یک مطلب را به صورت بصری ارائه کرد. این نرم افزار ابتدا در دهه ۱۹۸۰ برای ارائه مقاصد تجاری شرکت‌ها طراحی شد و از حدود سال ۲۰۰۰ به طور گسترده در دانشگاه‌ها برای ارائه محتوای دروس نیز به کار گرفته شد. از آن زمان به بعد در کنار افرادی که پاورپوینت را ابزاری قدرتمند و بی‌همتا برای تدریس تلقی می‌کردند، افراد دیگری استفاده از آن را برای تدریس در کلاس مورد انتقاد قرار دادند. در میان گروه دوم برخی استفاده از پاورپوینت را به طور کامل رد می‌کنند و برخی برای استفاده بهینه از آن طرح‌های جدیدی ارائه می‌نمایند که با نحوه استفاده معمولی از آن در امور تجارتي متفاوت است.

در این نوشتار به اختصار به بیان ویژگی‌های دو روش استفاده از تخته و استفاده از پاورپوینت پرداخته می‌شود.

۵-۱- ویژگی‌های روش استفاده از تخته:

در این روش استاد محتوای درس را به‌طور شفاهی بیان می‌کند و نکات، روابط و شکل‌های مهم را به تدریج روی تخته سیاه (سفید) می‌نویسد، بعضی از مسائل را مطرح می‌کند و حل آنها را قدم به قدم ارائه می‌کند.

در این روش محتوای درس یعنی یادداشت‌های استاد الزاماً از قبل چاپ نشده و در اختیار دانشجویان قرار ندارد و دانشجویان نیاز به یادداشت برداری از محتوای درس دارند. ویژگی‌های این روش را می‌توان به صورت زیر خلاصه نمود.

- استاد مجبور است با هوشیاری متوجه مرحله به مرحله ارائه درس باشد. در واقع استاد خودش در هر لحظه در حال فکر کردن و خلاقیت برای ارائه مطالب است.

- استاد به طور واقعی در هر لحظه با دانشجویان در حال ارتباط است و دانشجویان می‌توانند در لحظه بیان مطلب جدید سؤالاتی را مطرح کنند که موجب شود استاد طی یک تبصره یا توضیح حاشیه‌ای به فهم و درک عمیق‌تر مطالب توسط دانشجویان کمک نماید. در واقع فرآیندی مبتنی بر لحظه، در کلاس شکل می‌گیرد.
- استاد بایستی برای وفق دادن خود با کلاس از آمادگی کامل علمی برخوردار باشد.
- استاد کاملاً فعال است و مسئول قدرت و ضعف مطالب ارائه شده است.
- از آنجا که یادداشت‌های استاد الزاماً از قبل در اختیار دانشجویان قرار ندارد، دانشجویان به طور فعال تمام توجه خود را به استاد معطوف نمایند.
- استاد می‌تواند فکر و اندیشه دانشجویان را با خود به یک سفر اکتشافی ببرد که در آن هر نکته پس از نکته دیگر درک می‌شود.
- معمولاً مشارکت دانشجویان در کلاس، یک مشارکت فعال در تجزیه و تحلیل مطالب است.
- دانشجویان معمولاً به یادداشت برداری از محتوای درس می‌پردازند این امر موجب حضور ذهن آنها در کلاس و توجه به استاد می‌شود.
- در صورتی که حواس دانشجو برای مدتی پرت شود، ممکن است توالی درس را از دست بدهد. برای رفع این نقیصه متخصصین آموزشی روش‌های سیستماتیکی برای یادداشت‌برداری بهینه در کلاس درس ارائه نموده‌اند.
- موفقیت تا حد زیادی تابعی از توانایی علمی و حضور ذهنی استاد از یک طرف و قدرت و توانایی او در استفاده صحیح از تخته دارد، توانایی خوب صحبت کردن، داشتن خط خوب، توانایی در رسم شکل‌های ساده و رعایت ترتیب در نوشتن مطالب و رسم شکل‌ها و تبعیت دانشجویان از وی نقش عمده‌ای در یادگیری دانشجویان ایفاء می‌کند.
- در این روش سرعت تدریس مطالب زیاد نیست و طبعاً نمی‌توان فصول گسترده و زیادی را در کلاس درس ارائه کرد. حجم درس و مطالب آن محدود می‌شود.
- می‌توان به موقع توقف کرد و از دانشجویان پرسید به نظر آنها مطلب بعدی چه می‌تواند باشد.
- نوشته‌های روی تابلو مخصوصاً در صورت وجود تابلوهای متعدد حاضر است و استاد می‌تواند با جا به جا شدن و رسم خط یا دایره، یک مطلب و یا شکل را با مطلب دیگر به راحتی مرتبط کند.
- برای رسم شکل‌ها و یا جداول پیچیده و مخصوصاً شکل‌هایی که ماهیت سه بعدی دارند با مشکل جدی روبرو است. معمولاً شکل‌ها و جداول ساده شده ارائه می‌شوند.

- گه گاه استاد مرتکب اشتباه یا اشتباهاتی می شود و دانشجویان می توانند حواس خود را جمع کنند تا از صحت مطالب اطمینان یابند و به مجرد تشخیص خطا آن را گوش زد کنند. به وجود آمدن وضعیت- های از قبل طراحی نشده و تلاش برای رویارویی با آنها موجب سرزندگی و طراوت کلاس می شود. زمانی که استاد در حال پاک کردن تخته است فرصتی به وجود می آید که هم استاد و هم دانشجویان در باره مطالب فکر کنند.

۵-۲- ویژگی های روش استفاده از پاورپوینت:

- در این روش استاد قبل از کلاس، اسلایدهای درس را از طریق وب در اختیار دانشجویان قرار می دهد. استاد در کلاس درس، اسلایدها را پی در پی نشان می دهد و درباره هر یک توضیح می دهد. دانشجویان می توانند اسلایدهایشان را با خود به سر کلاس بیاورند و توضیحات احتمالی بیشتر را روی اسلایدها یادداشت برداری کنند. ویژگی های این روش را می توان به صورت زیر خلاصه نمود.
- از آنجا که استاد قبل از کلاس اسلایدها را طراحی می کند، وقت بیشتری دارد که سازمان بندی و نظم و ترتیب مطالب را با دقت به انجام رساند.
- اسلایدها در حافظه کامپیوتر حفظ می شود در نتیجه استاد می تواند در صورت لزوم به اسلایدهای قبلی باز گردد.
- می توان اسلایدهای تهیه شده را به راحتی برای دفعات بعدی تدریس تغییر داد، کامل کرد و یا ترتیب آنها را عوض نمود.
- دانشجویان احتیاجی به یادداشت برداری از مطالب درس ندارند و می توانند اسلایدها را به راحتی جابه جا کنند و روی لپ تاپ یا تلفن همراه خود داشته باشند.
- دسته بندی مطالب در اسلایدها و تأکید بر نکات اصلی به راحتی انجام می شود.
- می توان از توانایی پاورپوینت در استفاده از اندازه حروف، رنگها، صدا و انیمیشن برای ارائه مطالب علمی استفاده کرد.
- می توان در محیط پاورپوینت به راحتی اطلاعات مندرج در سایر منابع مانند اینترنت را فراخواند و در تدریس از آنها استفاده کرد.
- استاد در کلاس دارای فعالیت کمتری در برقراری ارتباط با دانشجویان است.
- نقش استاد می تواند به راحتی تبدیل به کسی شود که صرفاً مطالب اسلایدها را برای دانشجویان از رو می خواند.

- از آنجا که مطالب اسلایدها از قبل تدوین شده‌اند معمولاً امکانی برای وفق دادن مطالب با سؤالهای دانشجویان در سرکلاس وجود ندارد.
 - معمولاً خلاقیت‌ها و نوآوری استاد در کلاس حذف می‌شود و قابلیت انعطاف را از او می‌گیرد. دانشجویان می‌توانند با اطمینان از این که همه چیز در اسلایدها وجود دارد تمرکز و توجه خود را از دست بدهند.
 - این که دانشجویان در کلاس درس یادداشت برنمی‌دارند الزاماً به معنی این نیست که دارند فکر می‌کنند.
 - از آنجا که اسلایدها از قبل تهیه می‌شوند این اسلایدها می‌توانند حجم زیادی از اطلاعات را در زمانی کوتاه ارائه کنند و موجب سردرگمی دانشجویان گردند.
 - استاد بیشتر محو مطالب اسلایدها است تا تلاش برای برقرار کردن ارتباط دوطرفه با دانشجویان و این موجب غیر فعال شدن دانشجویان در کلاس درس می‌شود. تحت این شرایط دانشجویان معمولاً قدرت تجزیه و تحلیل خود را از دست می‌دهند.
 - در ارائه مطالب درسی بر خلاف سمینارها نکات ریز و جزئیات از اهمیت برخوردار هستند، با این وجود تهیه کنندگان اسلاید به منظور استفاده در کلاس درس معمولاً آن نکات ریز را مغفول گذاشته و سعی در ساده سازی و خلاصه کردن بیش از حد مطالب درسی برای ارائه در اسلاید می‌نمایند.
 - گاه محیط تاریک کلاس درس در هنگام استفاده از پاورپوینت به خواب آلودگی دانشجویان ختم می‌شود و یا چشمان آنها را برای تمرکز بر صفحه خیره می‌کند.
- در مجموع می‌توان گفت که درجه موفقیت استفاده از تخته یا پاورپوینت به محتوای درس بستگی دارد. در درس‌های توصیفی استفاده از پاورپوینت می‌تواند موفقیت بیشتری داشته باشد اما برای دروسی که بیشتر جنبه تحلیلی دارند می‌توان روشی را ارائه کرد که از توانایی‌ها و مزایای هر دو روش برخوردار باشد و از نقاط ضعف آنها حذر کند. برای این کار می‌توان با ترکیب سازمان‌یافته، هر دو روش را در کلاس درس یعنی با ارائه متن درس با استفاده از تخته و برای نشان دادن شکل‌ها، جداول، انیمیشن و جمع‌بندی مطالب مهم از پاورپوینت استفاده کرد.